

**ВИЖАГИҲОИ ШАРҲИ
РЕШАИ УНСУРҲОИ ЛУҒАВӢ
ДАР «ҒИЁС-УЛ-ЛУҒОТ»**

Ҳасанзода Абдучамол Ашираф, д.и.ф., профессори кафедраи забони тоҷикии МДТ «ДДХ ба номи академик Б. Гафуров» (Хуҷанд, Тоҷикистон)

**ОСОБЕННОСТИ
ЭТИМОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА
ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В
СЛОВАРЕ «ГИЯС-УЛ-ЛУГАТ»**

Ҳасанзода Абдуджамол Ашираф, д-р филол. наук, профессор кафедры таджикского языка ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова» (Худжанд, Таджикистан)

**THE FEATURES OF
ETYMOLOGICAL ANALYSIS OF
THE LEXICAL UNITS IN THE
DICTIONARY “GHIYAS-UL-
LUGAT”**

Hasanzoda Abdujamol Ashraph, doctor of Philology, professor of Tajik language department under the SEI “KhSU named after academician B. Gafurov” (Khujand, Tajikistan)
e-mail: abdujamol58@mail.ru

Қайду ишораҳои этимологӣ дар фарҳангномаҳои қуруни вусто, дар мисоли фарҳангномаи «Ғиёс-ул-луғот»-и Ромпурӣ (асри XIX) баррасӣ шудааст. Зикр гардидааст, ки муаллифони фарҳангномаҳои қуруни вусто дар бораи пайдоиши унсурҳои луғавӣ, таркиби овоию морфологӣ, сарчашмаи иқтибоси калима аз як забон ба забони дигар маълумоти ҷолиб меоранд. Таъкид гардидааст, ки баъзе шарҳҳои этимологии фарҳангнома ба мақолаҳои алоҳида шабоҳат доранд, ки дар онҳо унсури луғавӣ мавриди таҳлили муфассал қарор гирифтааст. Дар фарҳанги “Ғиёс-ул-луғот» ду навъи таширҳои этимологӣ: илмӣ ва халқӣ вуҷуд дорад. Хулоса шудааст, ки дар фарҳангномаҳои форсизабони ҳиндӣ, ба хусус «Ғиёс-ул-луғот» бо вуҷуди камбудихоӣ дар он ҷойдошта маводи фаровони таваҷҷуҳро ҷалбкунанда мавҷуд аст.

Калидвожаҳо: фарҳангномаҳои қуруни вусто, тафсир, этимологияи илмӣ, этимологияи халқӣ, қайдҳои этимологӣ, таҳлили овой ва таърихӣ-морфологӣ

Анализируются этимологические комментарии и экскурсы в средневековых толковых словарях на примере «Гияс-ул-лугат» Ромпури (XIX век). Отмечается, что авторы толковых словарей приводят сведения о происхождении лексических единиц, их фонетическом и морфологическом составе, а также о языке – источнике заимствования. Подчеркивается, что некоторые толкования и изыскания в словаре больше напоминают отдельные статьи, где производится подробный этимологический анализ слова. В словаре «Гияс-ул-лугат» встречаются две разновидности этимологических толкований: научная и народная. Делается вывод, что в персоязычных толковых словарях, созданных в Индии, несмотря на некоторые недостатки, и особенно в «Гияс-ул-лугат», представлен богатый этимологический материал.

Ключевые слова: средневековые толковые словари, толкование слов, научная этимология, народная этимология, этимологические изыскания, фонетический и морфологический анализ слов

The article analyzes etymological comments and digressions in medieval glossaries using the example of “Ghiyas-ul-lugat” by Rompuri (19th century). It is noted that the authors of glossaries provide information about the origin of lexical units, their phonetic and morphological composition, as well as about the language - the source of borrowing. It is emphasized that some interpretations and investigations in the dictionary are more reminded of separate articles, where a detailed etymological analysis of the word is made. In the dictionary Giyas-ul-lugat there are

two types of etymological interpretations: scientific and folk. It is concluded that the Persian-language explanatory dictionaries created in India, despite some of their pitfalls, and especially the Ghiyas-ul-lugat, present rich etymological material.

Key-words: medieval glossary, term interpretation, scientific etymology, folk etymology, etymological investigation, phonetical and morphological word analysis

Дар таърихи афкори забоншиносии тоҷик нақши фарҳангномаҳои тафсири басо калон аст, зеро дар онҳо дар ҷараёни шарҳу маънидод аносири луғавӣ ба ин ё он муносибат доир ба хусусиятҳои овоиву луғавӣ, сарфию наҳвӣ ва калимасозияшон низ қайдҳои ишораҳои ҷолиб ба мушоҳида мерасанд. Баъзан қисме аз ин гуна ташреҳҳо ба мақолаи алоҳидае шабоҳат дошта, муаллифони луғатномаҳо ҷузъитарин вижагии унсурҳои дар назар ночизро мӯшикофона ба риштаи таҳлил кашидаанд.

Маҳз ҳамин вазифаи фарҳангномаҳоро дар назар дошта профессор Д.Хочаев таъкид намудааст, ки «аввалин қайдҳои забоншиносӣ дар улуми асримиёнагии мардуми тоҷик ва баҳс дар атрофи масъалаҳои марбути он дар луғатҳои тафсири дида мешавад» [10, с.71].

Дар радифи дигар масоили забоншиносӣ дар фарҳангномаҳои тафсирии куҳан нахустин қайдҳо роҷеъ ба этимологии аносири луғавӣ низ ба назар мерасанд. Агар мазмуну муҳтавои фарҳангномаҳоро аз даврони қадим то садаи XIX аз назари таҳлил гузаронем, маълум хоҳад шуд, ки майлони шарҳи этимологии унсурҳои луғавӣ аз даврони бостон ба баъдӣ тадриҷан афзудааст. Оид ба ин нукта профессор В.А.Капранов фармуда буд, ки «майлони мазкур бо вучуди он ки ба ин ё он дараҷа дар кулли фарҳангномаҳои пешина ба мушоҳида мерасид, дар мактаби лексикографии форсизабони садаҳои XVII-XVIII суръати бештар пайдо намуд. Абдуррашид дар муқаддимаи «Фарҳанги Рашидӣ» аллакай муаллифони «Фарҳанги Сурури» ва «Фарҳанги Ҷаҳонгирӣ»-ро бо он айбдор кардааст, ки онҳо ба луғатномаи худ иддае аз калимаҳои арабиву туркиро дохил карда, аз зикри пайдоишашон хомӯширо ихтиёр кардаанд. Майлони этимологӣ дар фарҳангномаҳои садаи XVIII «Баҳори Аҷам» «Ҷароғи хидоят» ва ибтидои қарни XIX «Ғиёс-ул-луғот» бештар рӯ ба инкишоф ниҳод [7, с.169].

Истилоҳи «майлони этимологӣ» маънои васеъ дошта, зеро он пайдоиши унсурҳои луғавӣ, таркиби овоиву морфологӣ, инчунин сарчашмаи иқтибоси онҳоро аз забоне ба забони дигар фаҳмида мешавад ва он ҳамчун пажӯҳиши иловагии фарҳангшиносӣ ва таърихӣ-решашиносӣ маҳсуб меёбад.

Агарчи ба ин нукта забоншиносони дигар низ қайҳо ишора карда бошанд ҳам, он ба таври комил ва мушаххас то имрӯз мавриди баррасӣ қарор нагирифтааст. Чунончи, яке аз муҳаққиқони фарҳангномаи Муҳаммад Ғиёсиддини Ромпурӣ А.Воҳидов навишта буд, «дар «Ғиёс-ул-луғот» баъзан этимологияи калимаҳо-ваҷҳи тасмийа... низ муайян карда шудааст» [3, с.95]. Тибқи қайди ҳамин муҳаққиқ «дар луғатҳои тафсирии пешина калимаҳои забон на фақат аз бобати маъно, вазифа, ҳамчунин аз ҷиҳати этимологияву грамматикӣ низ маънидод карда мешуданд» [4, с.10], «баъзеи онҳо дар таъин ва тафсири маъно, муқаррар кардани шакли дурусти калима, **ваҷҳи тасмийа** ва интиҳоби маводи тасдиқкунандаи калимаҳо бисёр диққаткорона рафтор карда бошанд ҳам, ин ҳама таҷрибаҳои муҳим ва сазовори диққатро ҷамъбаст накардаанд» [4, с.11], «баъзан (дар «Маҷмуат-ул-фурс»-Х.А.) дар шарҳи калимаҳо ҷузъҳои этимологияи он низ дода мешавад» [5, с.45].

Забоншинос С.Ҳошимов низ нақши қайдҳои этимологиро дар фарҳангномаҳои даврони асримиёнагӣ ишора намуда навишта буд, ки «олимон бо илми этимология аз қадим шугл варзида, зимни рисолаҳои илмӣ, тазкираҳо ва фарҳангҳо оид ба таърихи пайдоиш ва сайри таърихӣ як қатор калимаҳо қайдҳои ишораҳо кардаанд. Лозим ба ёдоварӣ аст, ки мо, пеш аз ҳама, унсурҳои луғатӣ этимологиро дар аксари фарҳангҳои қадим дида метавонем» [12, с.46-47].

Муаллифони баъзе китобҳои дарсии макотиби олӣ низ муҳим будани омӯзиши ин масъаларо таъкид намуда, дар хусуси аҳамияти яке аз ин гуна луғатномаҳои куҳан навишта буданд, ки «нишондодҳои «Бурҳони қотеъ» аз ҷиҳати баромади калима ё этимологияи он ҳам бисёр муҳиманд» [6, с.66].

Дар доираи як мақола ҳаллу ҷасли тамоми вижагиҳои шарҳи решашиносии унсурҳои луғавӣ аз имкон берун аст. Аз ин рӯ, ин ҷо танҳо перомунӣ чанд нуктаи ба ин масъала марбут дар заминаи маводи «Ғиёс-ул-луғот»-и Ромпурӣ ишораҳои алоҳида хоҳад шуд. Сабаби интиҳоби маводи маҳз ин фарҳангнома ҳамин аст, ки «шарҳи решашинохтии калимаҳо дар «Ғиёс-ул-луғот» идома ёфта, ҳатто рӯ ба инкишоф ниҳод» [7, с.170].

Ҳангоми шарҳи решаи унсурҳои луғавӣ муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» гоҳ назари шахсии худро ибраз доштааст, гоҳ маводи дар сарчашмаҳои дигар зикргардидаро ёдовар шудааст. Аз рӯйи маводи дар ҳарфи «а» тазакурёфта онҳоро метавон ба чунин дастаҳо тасниф намуд:

1.Муҳаммад Ғиёсуддини Ромпурӣ дар чараёни ташреҳи маънову шакли ибтидоии унсурҳои луғавӣ, пеш аз ҳама, ба фарҳангномаҳои дигари асримиёнагӣ таъя кардааст. Таҳлилу қиёс нишон дод, ки номбурда ба бархе аз онҳо бештар истинод намудааст, ба иддаи дигар камтар таваҷҷуҳ зоҳир кардааст. Сабаби ин гуна муносибати Ромпурӣ, ба пиндори мо, ҳамин аст, ки дар баъзе фарҳангномаҳо муаллифонашон асосан ба шарҳи маънои вожаҳо диққат додаанд, дар қисми дигар дар радифи зикри маънои калимаҳо ҷуръат пайдо намудаанд, ки ба асли баромади онҳо низ дахл кунанд. Аз мушоҳидаҳо бармеояд, ки дар чунин мавридҳо Ромпурӣ аз байни фарҳангномаҳои пеш аз ӯ таълифгардида бештар ба «Мунтахаб-ул-луғот»-и Абдурашиди Татаввӣ истинод кардааст. Дар ин луғатнома асосан асли арабии вожаҳо монанди **ахилло** (чамъи *халил* «дӯст»), **адён** (чамъи *дин*), **адно** «наздиктар, забунтар», **асфиё** (чамъи *сафӣ* «баргузида»), **алвоҳ** (чамъи *лавҳ* «чизи паҳн»)-хулоса 12 аносири луғавӣ тафсир шудааст [9, ҷ.1, с.40, 42, 43, 65, 82...].

2.Баъзан Ромпурӣ вожаҳоеро ба риштаи таҳлил кашидааст, ки онҳо шакли чамъи яке аз унсурҳои луғавӣ ва гунаи чамъулчамъи калимаи дигар аст. Масалан, дар осори ниёгон калимаҳои **фан(н)** «хунар, навъи сухан» ва **фанан** «шоҳи дарахт» мавҷуд буда, ҳангоми дар шумораи чамъ корбурд шуданаш **фан(н)** гунаи **афонинро** соҳиб мегардад, **фанан** бошад, нахуст гунаи чамъи **афнон** ва баъдан чамъи дукаратаи **афонинро** доро гардидааст [ҷ.1, с.77].

Ба ин тариқ, Ромпурӣ ҳангоми таҳлили воҳидҳои луғавии ба ҳарфи «а» мансуб, мувофиқи ҳисоби мо, дар 5 маврид ба «Баҳори Аҷам», дар 4 ҳолат ба «Фарҳанги Рашидӣ», дар 3 маврид ба «Канз-ул-луғот», ҳамин андоза ба «Мадор-ул-афозил», дар 2 маврид ба «Кашф-ул-луғот» таъя намудааст. Ба фарҳангномаҳои ҷун «Бурҳони қотеъ», «Муайид-ул-фузало», «Ҷароғи ҳидоят», «Сироч-ул-луғот», «Фарҳанги Сурурӣ», «Мусталаҳот-уш-шуаро» яқдафъагӣ ишора намудааст.

Вақти шарҳи 45 вожаи бо ҳарфи «а» (алиф) оғозёбандаи аслии тоҷикӣ ва иқтибосӣ муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» аз 2 то 10 адад фарҳангномаҳои қабл аз ҳадаш таълифгардидаро ҳамчун сарчашмаи таъягоҳӣ қарор додааст. Ҷунончи, агар дар эзоҳи вожаи **ибриқ** 2 луғатнома: «Кашф-ул-луғот» ва «Суруҳ» -ро ҳамчун асос пазируфта бошад, пас дар ташреҳи калимаи **озур** 10 фарҳангро ба ҳайси сарчашма ишора намудааст: «**Ибриқ**-ованди чармини лӯладор, ки бад-он вузӯ кунанд ва ин муарраби *обрес* аст» [ҷ.1, с.32]. «**Озур**- оташ ва номи моҳи шамсии форсӣ ва он муддати мондани офтоб аст дар бурҷи Қавспус, ки моҳи ҳиндист ба андак каму бешӣ ба он мутобиқат дорад. Ва номи рӯзи нӯҳум аз ҳар моҳи шамсии форсӣ ва ба фатҳи золи муъҷама (**озар**) муҳаффафи **озор**, ки номи моҳи румист ва он муддати мондани офтоб аст дар бурҷи Хут ва ин бо моҳи ҳиндӣ, ки **чайт** бошад, тақрибан мутобиқат дорад ва дар кутуби луғот мастур аст, ки Ардашери Зартушти моҳири луғати фурс ба маънии «оташ» **одур** ба замми доли муҳмала мехонад (таъкиди мо-Ҳ.А.), лекин аксари шуаро ба фатҳи золи муъҷама (озар) қофия сохтаанд... (аз «Ҷаҳонгирӣ» ва «Рашидӣ» ва «Сурурӣ» ва

«Бурҳон» ва «Кашф» ва «Баҳори Аҷам» ва «Мадор» ва «Муайид») ва дар «Бурҳон» ба фатҳи доли муҳмала (**одар**) ба маънии оташ ва фатҳи золи муъчама (**озар**) номи моҳ ва номи рӯзи нухум ва дар «Сироч-ул-луғот» ба замми золи муъчама (**озур**) ба маънии оташ ва дар «Баҳори Аҷам» ба фатҳи он (**озар**). Ва дар «Ҷавохир-ул-хуруф» навишта, ки **озур** ба золи муъчама муарраби **одур**, ки ба маънии оташ аст, на мубаддал, зеро ки золи муъчама назди баъзе дар форсӣ намеояд [ҷ.1, с.22].

Аз ин гуна андешарониҳо маълум мегардад, ки **одур** шакли ба асл наздики ин воҳиди луғавӣ ба шумор рафта, гунаҳои дигар монанди **озур**, **озар** баъд пайдо гардидаанд, зеро дар забони эронии бостон ин калима дар шакли **ātr** мустаъмал буда, дар порсии миёна (пахлавӣ) дар натиҷаи ивази ҳамсадои **t** ба **z** ва садоноки **-u** **-a**- аввал қиёфаи **ātur**- ва ниҳоят гунаи **āzar**-ро соҳиб гардид [11, ҷ.1, с.28].

Ромпурӣ бо ҷунин низомии таҳлил калимаҳои дигари аслии тоҷикӣ (**охур**, **ойина**-ҷ.1, с.16, 21) ва забонҳои дигари ҷаҳон: арабӣ (**аъмор**, **акноф**-ҷ.1, с.73,80), ибрӣ (**Исроил**-ҷ.1, с.58), юнонӣ (**Уқлидис**-ҷ.1, с.79), туркӣ (**учоқ**-ҷ.1, с.36)-ро ба риштаи таҳлил кашидааст.

3. Як вижагии ташреҳи калимаҳо аз ҷониби Ромпурӣ ин аст, ки номбурда дар ҷараёни дарёфти решаи унсурҳои луғавӣ ба ҷуз фарҳангномаҳо инчунин ба рисолаҳо, шарҳу тафсириҳо низ таъя кардааст. Масалан, ҳангоми таҳлили зуҳури вожаи **итрифал** муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» ба «Муарработ» ном рисола (шояд аз онӣ Рашидӣ бошад-Ҳ.А.) таъя намудааст: **Итрифал** – муарраби **трипхал**, ҷи дар ҳиндӣ **трӣ** ба маънии се бошад ва **пхал** ба маънии самар (аз рисолаи «Муарработ»); ҷун давои маъруф аз ҳалила ва балила ва омула мураккаб аст, бад-ин исм мусаммо гардад [ҷ.1, с.72].

Сабаби шарҳ дода шудани калимаҳои забонҳои мухталифро аз тарафи фарҳангшиногонии шибҳи қораи Ҳинд профессор В.А. Капранов ин тавр эзоҳ додааст: «Ба ҷуз муодилҳои ҳиндӣ вучуди калимаҳои забонҳои мухталиф мисли арабӣ, туркӣ дар фарҳангномаҳо, аз як тараф, натиҷаи мураккабии муҳити забонии Ҳиндустон аст, аз ҷониби дигар, ин ҳолат ба кӯшиши фарҳангшиногонии ҳиндӣ ба тафсири мушаххасу ҳадафраси маънои калимаву ифодаҳо робита дорад» [7, с.103].

Ҷунин тарзи таҳлили вожаҳои бо ҳарфи «а» оғозшаванда, яъне бо таъя ба гуфтаи соҳибони рисолаву шарҳу тафсириҳо дар «Ғиёс-ул-луғот» дар 18 маврид мушоҳида шуд.

4. Хусусияти дигари ташреҳи решаи вожаҳо аз тарафи Ромпурӣ дар он зоҳир мегардад, ки номбурда андешаи фарҳангшиногонии пешинаро такмил додааст. Масалан, номбурда маънои вожаи **уретро** бо таъя ба назари муаллифи «Латоиф-ул-луғот» зикр намуда, баъдан пиндори худро ин тавр баён намудааст: «**Уретр**-каҷӣ ва қач рафта (аз «Латоиф»); ва ин **имолати вуретр** аст баъди ибдоли **вов** ба **ҳамза** [ҷ.1, с.44].

Аз далели фавқ аён аст, ки яке аз усулҳои қиёфаи аслии худро дигар кардани аносири луғавӣ бо таъсири имола рӯй додааст. Таъсири ин ҳодиса аст, ки **нофаи** тоҷикӣ **нефа** \ **нифа** шуд, **китоби** арабӣ **китеб** шуд, **ҳисоб**-**ҳисеб**...шуд.

5. Аз таҳлили маводи дар ҳарфи «а» дарҷгардида бармеояд, ки муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» дар бештари маврид бидуни таъя ба пиндори дигар фарҳангшиногон дар зикри шакли маъно, ба хусус решаи онҳо мустақилона муносибат кардааст. Маҳз ҳамин вижагии луғатномаи мазкурро дар назар дошта, пажуҳишгарони имрӯзӣ Ромпуриро «луғатдон ва луғатшиноси барҷаста» [1, с.12], «муҳаққиқи тавоно» [7, с.108], «соҳиби лаёқати фавқуллода» [1, с.13] ва луғаташро «яке аз машхуртарин ва дастрастарин луғатҳо» [2, с.64], «фарҳанги бисёр маъруф ва авомписанд» [9, с.7], «ягона маъҳази муътабари луғаткушӣ» [2, с.64; 5, с. 133], «яке аз кадрноктарин ва даркорктарин китобҳо» [2, с.65] эътироф намудаанд.

Тибқи ҳисоби мо, муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» дар 134 маврид бидуни ишора ба фарҳангномаҳои дигар шакли маънои аносири луғавиро гоҳ мухтасар (**атмоъ**-ҷ.1, с.72) ва гоҳ муфассал (**аринӣ**-ҷ.1, с.49) эзоҳ додааст. Ин ҷо ба нишони намуна ҷанде аз онҳоро зикр кардан

меҳоҳем: «**Абананчад**- яъне падарро аз чад; абананчад дар асл **ан абин ан чаддин** буд. Калимаи **ан**-ро аз аввал ҳазф карданд ва лафзи **абан**-ро мансуб сохтанд ба қоидаи наҳв, ки гоҳе ҳарфи чарро ҳазф кунанд ва маҷрури онро мансуб созанд ва ин қисм мансубро дар истилоҳи наҳвиён мансуб ба назъи ҳофиз гӯянд» [ҷ.1, с.30]. «**Ашриба** - ҷамъи **шароб**, ки ба маънии мутлақ ҳар чизи рақиқ аст аз чинси хӯрданӣ ва ошомиданӣ, мисли об ва шир ва ҳамр ва шахд ва ғайра» [ҷ.1, с.64]. «**Афроз** - масолеҳи таом, мисли кашниз ва қаранфул ва зира ва ғайра; ва ин муҳаффафи **бӯйафроз** аст» [ҷ.1, с.76]. «**Алғиёс** - додрасӣ меҳоҳам; дар асл **атлабулғиёс** буд; ба чиҳати таҳфифи **атлаб**, ки феъл буд, ҳазф карданд, **алғиёси** мафъули он боқӣ монд. Ва дар истеъмоли урф **алғиёс** ба маънии фарёд мустаъмал мешавад» [ҷ.1, с.82].

6.Ромпурий дар бархе маврид калимаи ҳамшакл (омоним)-и ду забон: тоҷикӣ ва арабиرو зикр намуда, дар хусуси решаи муодили форсӣ-тоҷикии он қайде надорад, вале муодили арабии онро муфассал эзоҳ медиҳад. Чунончи, дар хусуси вожаҳои ҳамшакли тоҷикӣ ва арабии **аквон** чунин навиштааст: «**Ақвон**- дар форсӣ номи деве, ки Рустамро дар дарё андохта буд ва боз ба дасти Рустам кушта шуд (аз «Бурҳон» ва «Рашидӣ»); ва дар арабӣ ба маънии «мавҷудот ва махлуқот» ва ин ҷамъи **кавн** аст (ки билфатҳ бошад) ва метавонад, ки ҷамъи **қоин** бошад, ки ба маънии «пайдошаванда» аст [ҷ.1, с.81].

Ба чунин қайди муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» ин нуктаро афзудан бамаврид аст, ки **аквон** ҳамчун вожаи эрониясл гунаи таҳаввулётҳои калимаи мураккаби **akarāna**-и эронии бостон буда, маънояш «боникунандаи бадӣ»-ст. лозим ба ёдоварист, ки доир ба асли зуҳури ин вожа пиндори дигаре низ вучуд дорад. Муҳаққиқи эронӣ Х.Ш.Мозандаронӣ роҷеъ ба номи яке аз қаҳрамонони «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ –**Ақвонде** овардааст, ки ҷузъи нахусти он, яъне **Ақвон** аз *akutana*-и эронии бостон ба маънои «бадниход» сарчашма гирифта, дар забони порсии миёна (пахлавӣ) ба гунаи *akōtan* мустаъмал буд [8, с.70-71]. Бояд гуфт, ки сарчашмаи ҷузъи **аквон** пиндоштани *akutana* аз нигоҳи табдили овой барангезандаи шубҳа аст, зеро тибқи қонуни дигаргунии овой гузариши ҳамсадои «м» ба «в» (дар ҷузъи «вон») ғайриимкон аст. Лозим ба ёдоварист, ки ҷузъи аввал-**ака**- минбаъд ҳамчун вожаи мустақил аз истифода хориҷ шуд, ҷузъи дуюм - **раъна** бошад, ҳоло дар шакли **бон** ба сифати ҷузъи калимасоз пайдор мондааст.

Хулоса, дар фарҳангномаҳои куҳан, ба хусус «Ғиёс-ул-луғот»-и Муҳаммад Ғиёсуддини Ромпурий нахустин нишонаҳои шарҳи муфассалу мухтасари решаи калимаҳо ба мушоҳида расида, онҳо гоҳ дар заминаи этимологияи халқӣ ва гоҳ илмӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Чунин қайдҳои ишораҳо дар мавридҳои алоҳида дар ифшои гиреҳи муаммоҳои марбут ба решаи аносири луғавӣ метавонанд мададгор бошанд.

Ба ин тарик, дар қараёни эзоҳи решашиносии вожаҳо муаллифи «Ғиёс-ул-луғот» гоҳ ба зикри сарчашмаи зуҳури калимаи ташреҳшаванда аз забон ё гуиши муайян мепардозад, гоҳ мансубияти унсурҳои луғавиро ба забонҳои маҳаллӣ нишон медиҳад, гоҳ ба таҳлили овой ва таърихӣ-морфологӣ рӯ меорад, гоҳ сабаби номгирӣ ва зуҳури вожаву ифодаҳои муайянро ифшо менамояд, гоҳ мавҳум будани решаи калимаҳоро эътироф мекунад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Воҳидов А.Муҳаммад Ғиёсуддин-фарҳангшинос ва шорех [Матн] // Бо сухан ҷаҳоне биорост (маҷмуаи мақолот) / А. Воҳидов. Самарқанд, 2011. – С.10-21.
2. Воҳидов А. Устод Айнӣ ва «Ғиёс-ул-луғот» [Матн] // Бо сухан ҷаҳоне биорост / А. Воҳидов. – Самарқанд, 2011. – С. 63-66.
3. Воҳидов А. «Ғиёс-ул-луғот» дар дасти мост [Матн] // Бо сухан ҷаҳоне биорост (маҷмуаи мақолот) / А. Воҳидов. Самарқанд, 2011. – С.94-100.
4. Воҳидов А. Аҳамияти «Бурҳони қотеъ» дар таърихи фарҳангшиносии тоҷикӣ-форсӣ [Матн] // Амон Воҳидов / А. Воҳидов. Самарқанд, 2017. – С.5-14.

5. Воҳидов А. Фарҳангшигории форсӣ-тоҷикӣ дар асрҳои X-XIX (монография) [Матн] / А. Воҳидов. –Самарқанд: СамДУ наири, 2018. -142 с.
6. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Қисми 1 [Матн]. Китоби дарсӣ барои факултети филологияи мактабҳои олии. –Душанбе: Маориф, 1982. -462 с.
7. Капранов В.А. Таджикско-персидская лексикография в Индии XVI-XIX [Текст] / В.А.Капранов. –Душанбе: Дониш, 1967. -222 с.
8. Мозандаронӣ, Ҳ.Ш. Фарҳанги «Шоҳнома» (номи касон ва ҷойҳо) [Матн] / Ҳ.Ш. Мозандаронӣ. Техрон, 1377. -812 с.
9. Ромпурӣ М. Ф. Фиёс-ул-лугот [Матн]. Таҳияи матн бо пешгуфтор, мулҳақот, тавзеҳот ва феҳристи А. Нуоров / Ромпурӣ М. Ф. Ҷилди 1. - Душанбе: Адиб, 1987. –480 с; ҷилди 2. – Душанбе: Адиб. 1988. –416 с. Ҳамаи мисолҳо аз ҳамин нашр аст, аз ин рӯ, минбаъд нас аз зикри мисол дар қавсайни дохили матн танҳо ҷилд ва саҳифаи онҳо дода мешавад.
10. Хоҷаев Д. Афкори забониносии тоҷик дар асрҳои X- XVI [Матн] / Д. Хоҷаев. –Душанбе: Фарҳанг ва маориф, 2013. -343 с.
11. Ҳасандӯст М. Фарҳанги решашинохтии забони форсӣ. Ҷилди 1 [Матн] / М. Ҳасандӯст. Техрон, 1384. -585 с.
12. Ҳошимов С. Луғатшигории [Матн] / С. Ҳошимов. –Душанбе: Маориф ва фарҳанг. -79 с.

REFERENCES:

1. Vohidov A. Muhammad Ghiyosuddin – Lexicographer and Commentator [Text] //Painted the world by words (collection of articles) / A. Vohidov. Samarkand, 2011. –PP.10-21.
2. Vohidov A. Aini and “Giyas-ul-lugot” [Text] // Painted the world by words / A. Vohidov. – Samarkand, 2011. –PP. 63-66.
3. Vohidov A. «Giyas-ul-lugot» is in Our Hand [Text] // Painted the world by words (collection of articles) / A. Vohidov. Samarkand, 2011. –PP.94-100.
4. Vohidov A. Impact of “Burhoni Qote” in the history of Tajik-Persian Lexicography [Text] // Amon Vohidov / A. Vohidov. Samarkand, 2017. –PP.5-14.
5. Vohidov A. Persian-Tajik Lexicography in the X-XIX centuries (monography) [Text] / A. Vohidov. – Samarkand: СамДУ наири, 2018. -142 pp.
6. Tajik Modern Literary Language. Part 1 [Text]. Manual for philological faculties of high schools. –Dushanbe: Maorif, 1982. -462 pp.
7. Kapranov V.A. Tajik-Persian Lexicography in India in XVI-XIX [Text] / V.A.Kapranov. – Dushanbe: Donish, 1967. -222 pp.
8. Mozandaroni, H.Sh. Culture of «Shakh-name» (denotation and location) [Text] / H.Sh. Mozandaroni. Tehran, 1377. -812 pp.
9. Rompuri M.Gh. Giyas-ul-lugot [Text]. Text preparation with introduction, comment and index of A. Nurov / Rompuri M. Gh. Volume 1. - Dushanbe: Adib, 1987. –480 pp; volume 2. – Dushanbe: Adib. 1988. –416 pp. All the examples are brought from this edition. Thus, thenceforward after the bringing examples, volume and their pages will be written in the brackets of the text.
10. Khojaev D. Viewpoints of Linguists in X- XVI centuries [Text] / D. Khojaev. –Dushanbe: Farhang and maorif, 2013. -343 pp.
11. Hasandust M. Etymological Dictionary of Persian Language. Volume 1 [Text] / M. Hasandust. Tehran, 1384. -585 pp.
12. Hoshimov S. Lexicography [Text] / S. Hoshimov. –Dushanbe: Maorif and farhang. -79 pp.